

Hariduse andmine on õpetaja isiklik mure

1960.—70. aastate rahvusvahelised haridusuuringud täheldasid pea vankumatult seost noorte sotsiaalse päritolu ja haridustee, samuti koolis edasijõudmise vahel. Tõdeti, et töölisperedest pärit lapsed jõuavad harvemini kõrgkoolidiplomini kui jõukamate järeltulijad.

Tolleaegse läänemaade ühiskonnakriitilise mõtte lainearjal seati taotluseks ebavõrdse ühiskonna muutmine just kooli kaudu — võrdsuse saavutamine alustades hariduslikust võrdsusest.

Selle hariduspoliitilisteks järelmõteteks on olnud laiema profiiliga, mitte ainult akadeemilistele saavutustele orienteeritud õppekavade koostamine, paindlike õppevormide võimaldamine, avaramad valikuvõimalused õpilasele, üldhariduse ja kutseõppe põimimine, samuti haridusotsustuste detsentraliseerimine. Paraku peab tõdema, et haridusele seatud ühiskonnapoliitilised eesmärgid ei taha alati täituda.

Näiteks Soome haridusministeerium on jõudnud järeldusele, et laia profiiliga õppekava rakendamine Soome põhikoolis alates 1980. aastast ei ole vähendanud õpilase sotsiaalse tausta mõju haridusteele. Töölisperedest pärit lastest lõpetab gümnaasiumi ikka veidi üle 20 protsendi, samal ajal kui juhtivtöötajate järeltulijaist jõuab selleni ligi kolmveerand.

Õppekava on liiga ilus, et olla tõsi

Eesti hariduses on võrdsus olnud rohkem kultuuriidentiteedi küsimus kui ühiskonna poliitiline eesmärk. Haridussotsioloogia'klassikasse kuuluvad Torsten Huséni uuringud 1950. aastatest on näidanud, et egalitaarne, võrdseid võimalusi pakkuv haridussüsteem tagab kindlamalt kõigi potentsiaalsete annete väljaarendamise kui elitaarne, mis sõelub järjepanu välja hetke parimad. See räägib nn ühtluskooli kasuks, viidates rahvuskultuuri säilitamise vajadusele. Samas ei ole tänase ühiskonna- ja majandusarenguga enam kooskõlas saksapärase ühtluskooli põhimõte: kõigile ühel ajal ühepalju ja ühtmoodi.

Ülekoormatud ja samas teadmiskeskseid põhi- ja keskkooli programme ei ole juba praegu võimalik pakuda ühesugusel viisil ja võrdsel tasemel kõigis Eesti üldhariduskoolides.

Esiteks, koolides saavad varsti otsa ka viletsad nõukogudeaegsed õppevahendid, uute ostmiseks pole enamasti raha. Teiseks, kvalifitseeritud õpetajaid on mõneski koolis mitme õppeaine jaoks võimatu leida. Kolmandaks, võrdsusest õppetasemes ei räägi kõrgkoolidesse sissesaamine koolide lõikes.

Peagi jõuab koolidesse uus riiklik põhikooli ja gümnaasiumi õppekava. Õppekava on kaheldamatult hariduspoliitika teostamise vahend, samas pole selle koostamise strateegilisi seisukohti seni vajalikul määral välja töötatud. Nii ongi spetsialistide rühm õppekava kokkupanemisel lähtunud oma vaadetest Eesti haridusele ja paljudest rahvusvahelistest kogemustest ning taotlenud üldhõlmavust, paindlikkust ja neutraalsust.

Riikliku õppekava projekt tundub esialgu küll olevat liiga ilus, et olla tõsi. Üldosa rõhuasetused õppimise eesmärkide ja õppeprotsessi osas on sõnastatud rahvusvaheliselt arves-

Hannes Voolma

VAATENURK

tataval tasemel, ent vajavad meie koolipraktikasse juurutamiseks ulatuslikke arendus- ja täiendõppeprogramme. Ainekavad on samas ilmselt jälle kord ülekoormatud, kui eeldada põhikooli osas kohustuslikku haridust ja kesk- või gümnaasiumihariduse andmist endiselt umbes 60 protsendile õpilaste earihmast.

Õpetajad tõmmaku read kokku

Eesti ühiskond ei ütle välja, mida peetakse peamiseks eesmärkideks hariduses. Eks õpetaja ise tea, mida ja kuidas lastele õpetada, arvatakse.

Kahtlemata tuleb ettevalmistuse saanud pedagoog tööga iseseisvalt toime. Avaliku arvamustevahetuse ühepoolsus ja poliitiliste otsustuste ebamäärasus lükkab aga õpetaja kaela kogu vastutuse Eesti hariduse eest. See ei ole jagatud vastutus — haridus on tänases Eestis täielikult õpetaja asi, ühiskond on mugavas kõrvaltvaataja positsioonis.

Kui õpetajale on probleemiks palk, siis on see tema eraasi. Kui õpetaja kvalifikatsioon on nigel, otsigu täiendõpet koolitusturult. Sellisel taustal on Kaarel Tarandi seisukohavõtt 5. veebruari Eesti Päevalehes — uue haridusministeeriumi esimesi taktikalisi avaldusi — märkimisväärne. Riiklikku õppekava, mille teostamine võrdsete võimaluste printsiipi silmas pidades on ilmselt ebarealistlik, kavatsetakse rakendada õpetajate "harvendamise" teel. Sellegi taktikalise käigu läbiviimine ei ole kellelegi muu kui õpetajate endi asi — tõmmaku read kokku!

Võrdsuse printsiibist loobumine on tänaseks vist juba ainus võimalus mõelda ka (üld)hariduse kvaliteedile. Kooli tasandil tähendaks see eelkõige seda, et ei pea enam üritama võimatut — õpetama nõuete ulatuses kõiki laia profiiliga õppekava aineid. See omakorda tähendaks õpetajate töö(koh-tade) vähenemist.

Euroopalik demokraatia traditsioon, millele viitab ka Kaarel Tarand, näeks sellise lahenduse teatavaks tegemisel ette vähemalt järgmist. On võlts jätta mulje, et õpetajad on küsinud riigilt palka millegi eest, mille õpetamist ei näe ette riiklikud programmid. Kui neid on kavas muuta, tuleks sellest ka alustada.

Samas ei ole kavatsus rakendada uut riiklikku õppekava tõsiseltvõetav, kuni ei töötata välja ja avalikustata sellele suunatud riiklikke investeeringuid ja programme, mis hõlmaksid õppekirjanduse väjaandmist, õpetajate koolituse reformi ja täiendkoolitust. Ka õpetaja normkoormuse või klassikomplektide suurendamine ei ole mõeldav ilma oluliste investeeringuteta õppevahendite ja metoodiliste materjalide välja andmisel. Programmide ja investeeringute avalikustamine seob ka ministeeriumi avalikult kavandatavate muutustega. See oleks esimene samm jagatud vastutuse suunas. Vastutuse jagamine — "alla andmine" või detsentraliseerimine — ei saa alata vastutuse vältimisest "ülal".

Hannes Voolma on Tallinna 32. keskkooli õpetaja.